

ОСМАНСКИ МОНЕТИ, ОТКРИТИ ПРИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ТЕРЕННИ ПРОУЧВАНИЯ В ГР. ДЕВНЯ

Христо КУЗОВ*, Невян МИТЕВ**

**Регионален исторически музей – Варна, бул. „Княгиня Мария Луиза“ № 41, Варна
9000, България; h.kouзов@abv.bg*

***Регионален исторически музей – Добрич, ул. "Д-р Константин Стоилов", 18,
Добрич 9300, България; nevyan_1986@abv.bg*

ABSTRACT

The present study presents five coins from the Ottoman era, discovered during field research in the Marcianopolis Archaeological Reserve. Two are copper, one is billon, and the other two are silver. Chronologically, the earliest issues are two akçe of Sultan Mehmed III (1595 – 1603). One copper issue dates from the second half of the 15th – 17th century, and the other (10 para) was minted by Sultan Abdülmecid I (1839 – 1861). The billon issue (20 para) was minted by Sultan Mahmud II (1808 – 1839). The coins do not originate from a preserved archaeological context from the time of their minting, but they may provide initial information about the coin circulation in the region during the Ottoman rule.

Keywords: coins; akçe; para; Devnya; Mehmed III (1595 – 1603); Mahmud II (1808 – 1839); Abdülmecid I (1839 – 1861); Erzurum; Haleb; Constantinie

Възникналото през османската епоха село Река Девня се разпростира около девненските извори като воденичарско селище. То се разраства върху територията на античен град Марцианопол/ис, понастоящем Археологически резерват „Марцианополис“.

Град Девня се създава от сливането на селата Река Девня, Девня и Повеляново, на 27 август 1969 г.¹

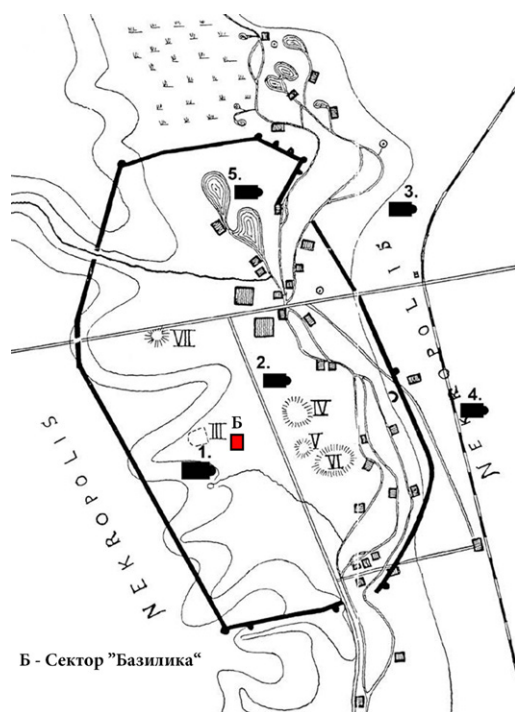
По време на теренни проучвания в археологическия резерват през последните три десетилетия, освен многобройните антични находки, са открити пет броя монети, сечени от осман-

¹ С указ № 828 на Президиума на Народното събрание. Вж.: ДВ, бр. 68, 29 август 1969 г.

ски владетели. Те са обект на публикация в настоящата работа. Образците не произхождат от съхранен археологически контекст от времето на тяхното отсичане. Целта на изследването е включването им в научно обращение. Те могат да дадат първоначална информация за монетната циркулация в района по време на османската власт.

Първите две са открити по време на спасителни археологически разкопки на обект „Битова канализация“ – подобект: клон по бул. „Съединение“ до колектор „Б“, кв. Река Девня, през 1996 г.²

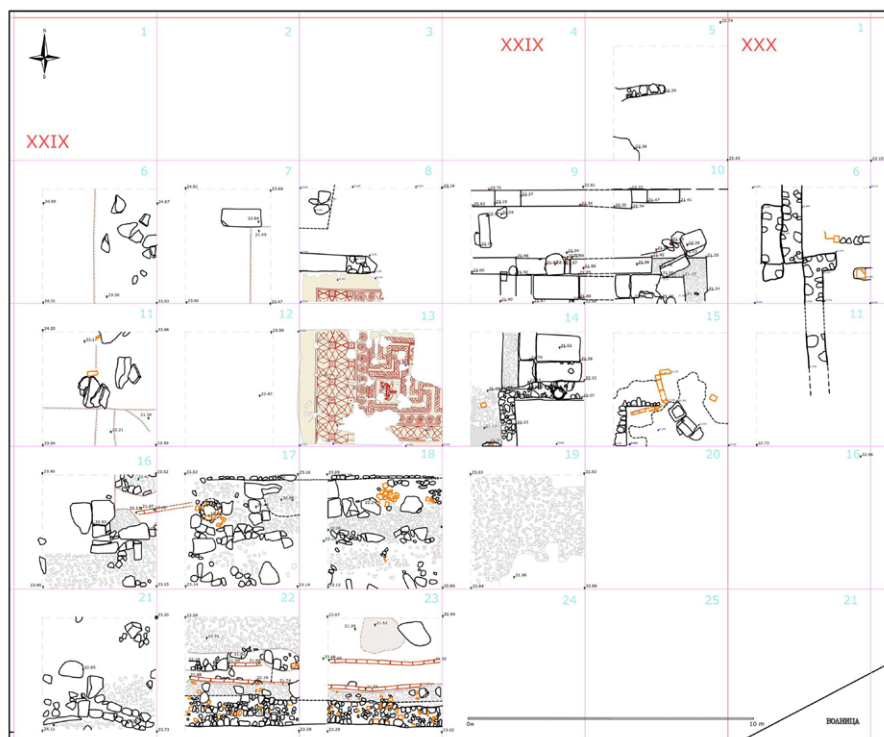
Още две са открити при редовни археологически разкопки на сектор „Базилика“ през 2021 и 2023 (обр. 1). В този сектор се проучва инсула, в която са запазени останките на атриум от сграда с жилищни и стопански функции (обр. 2). В помещението, западно от атриума, е разкрита подова мозайка от втората половина на IV в. Тя е украсена с раннохристиянски мотиви.

Обр. 1. Местоположение на сектор „Базилика“, Марцианопол/ис (план на Марцианополис от архив на Карел Шкорпил)

Fig. 1. Location of the “Basilica” sector, Marcianopolis (plan of Marcianopolis from the archive of Karel Škorpil)

² Информацията е от археологическата теренна документация в архива на Музея на мозайките. Ръководител на проучването е Анастас Ангелов.

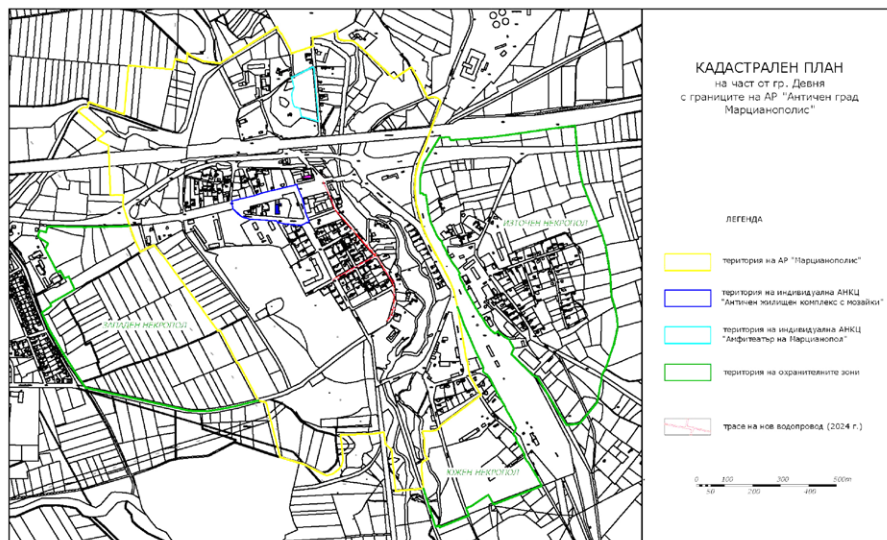

Обр. 2. Геодезическо и графично заснемане на проучвания сектор „Базилика“, Марцианопол/ис (Мартин Вълчев)

Fig. 2. Geodetic and graphic survey of the Basilica sector, Marcianopolis (Martin Valchev)

Петата монета е открита при археологическо наблюдение през 2024 г. Проучването е по проект „Подмяна на улични водопроводи на територията на гр. Девня“ (**обр. 3**). Монетата е намерена на рампата в Сектор 2, между 410 – 415 метър дължина от началната (южна) точка на траншеята за полагане на тръбата в посока на север, по улица „Марцианопол“ (**обр. 4**).

Хронологически най-ранните емисии са две акчета на султан Мехмед III (1595 – 1603 г.). Едното е отсечено в монетарницата в Охрид [кат. № 1], а другото произхожда от източномаалоазийското ателие в Ерзурум или Халеб (Алепо)? (кат. № 2). При управлението на този владетел кризата в османската държава, която започнала още при неговия предшественик Мурад III (1574 – 1595 г.), се задълбочила. Теглото на акчето се редуцирало значително и то паднало под 0,32 г. (Damalı 2011, 1153 – 1155). Контролът на официалната власт над регионите на Северна Африка, Източна Мала Азия и Близкия изток бил слаб и затова имало разлика в грамажа и дизайна на монетите, които били отсичани по тези

Обр. 3. Граници на резервата върху кадастралния план на гр. Девня (Мартин Вълчев)

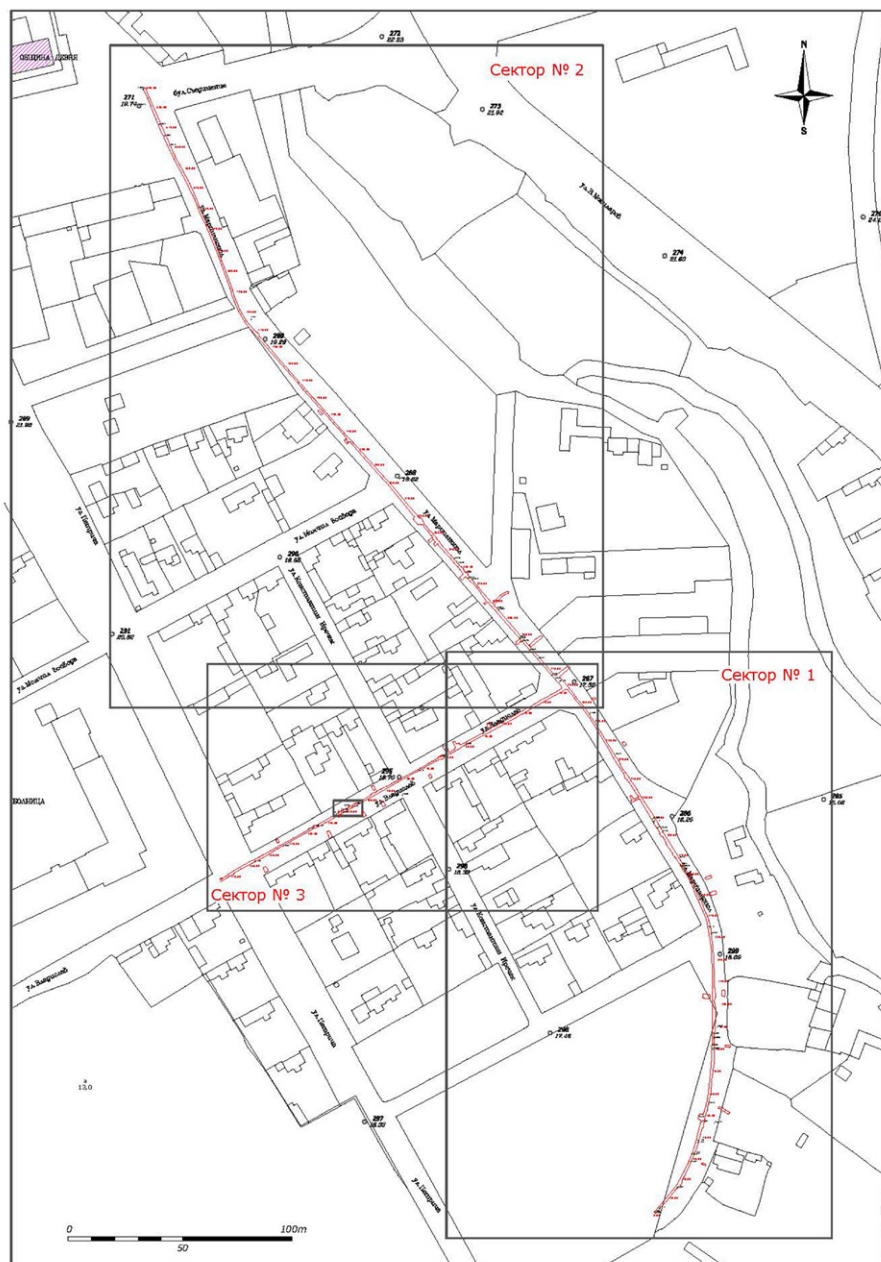
Fig. 3. Borders of the reserve according to the cadastral plan of the town of Devnya (Martin Valchev)

места, с тези, които произхождали от другите части на империята. (Pfeiffer-Taş, Schindel 2013, 653 – 671). Различията могат да се видят и при нашите два екземпляра – единият, отсечен в балканска монетарница, а другият – в източна. При втората емисия стилът при оформлението и начинът на изписване са по-особени. Тук не можем да кажем категорично за тегловните разлики, защото вторият образец е отчупен и при всички случаи е тежал повече от 0,25 г. Като цяло монетите на султан Мехмед III са често срещани в българските земи (Кръстев 2015, 101 – 102), а нашите екземпляри допълват познатото ни количество.

Третият образец, който публикуваме, е медна емисия от периода втора половина на XV – XVII век (кат. № 3). Монетата е много зле запазена. В първоначалното си състояние не се виждаше нищо и поради това беше изключително трудно да се идентифицира. След като бе почистена от реставратор, се видяха няколко османски букви. Самата монета е много интересна. Тя е от медна сплав, но е със значително по-малка дебелина от мангъра. Метричните данни отговарят на тези на сребърното акче. От това, което личи, може да се направи опит за разпознаване на монетарницата, вероятно става въпрос за Белград или Новар. Тоест допускаме, че това е фалшификат на акче. Такива екземпляри са познати в османското монетосечене (Nicolae 1993, 305

ГЕОДЕЗИЧЕСКО ЗАСНЕМАНЕ

Археологически обект "Марцианопол" на територията на гр. Девня, обл. Варна.
Разположение на секторите спрямо кадастралния план на съвременния град

Обр. 4. Разположение на секторите, в които е проведено археологическото наблюдение (Мартин Вълчев)

Fig. 4. Location of the sectors in which the archaeological observation was carried out (Martin Valchev)

– 307; Schindel 2011, 18 – 19; Кръстев 2015, 80 – 82). За съжаление в българската историография подобни екземпляри почти не се споменават, като изключение може да се посочи все още един непубликуван ръкопис за монетите от разкопките на Сексагинта Приста (Върбанов, Русев, Митев – под печат). При всички положения тези образци присъстват в българските земи. Може да се очаква, че при по-засилен интерес към османската нумизматика и публикуването на повече монети ще се появят и други подобни екземпляри. Това все още е една непроучена ниша на тази тематика.

Четвъртата монета (кат. № 4), която произхожда от Девня, е “cedid” 20 пара от Кустантиние на султан Махмуд II (1808 – 1839 г.). Плътността на среброто при тези емисии е едва 17 % (Uslu, Beyazit, Kara 2010, 290) и затова смятаме, че по-правилно е те да се смятат за билонови. Управлението на султана е белязано от множество реформи, за което си спечелва прозвището „Реформатора“. Една от тези промени била свързана с монетосеченето. Той отсякъл милиони монети, които се характеризират с различни дизайни (Damalı 2014a). Това е може би най-интензивното монетосечене в историята на османската държава.

Последната монета е медна емисия (10 пара) на султан Абдул Меджид (1839 – 1861 г.), отсечена в столичното ателие (кат. № 5). Във вътрешнополитически план времето на този владетел е обвързано с ерата на Танзимата, а във външен – Кримската война. Той продължил реформите на баща си, включително и тези в монетното производство. През 1840 г. въвел монетна реформа, която остава под името “Tashih-i Sikke”. Започнало отсичането на емисии с нови машини, внесени от Лондон (Damalı, 2014b, 3039 – 3044). По този начин още веднъж османската монета коренно се променила. Образците на последните двама султани се срещат в огромно количество в нашия географски ареал. Все още голяма част от тях се пазят сред местното население като наследство от предците или пък свободно се продават в онлайн пространството.

Монетите от Девня са малко на брой, но все пак показват, че през османския период е имало някакъв интензитет на обращението в селището. От нумизматична гледна точка най-интересни са екземплярите на Мехмед III, както и фалшификатът на акче от периода XV – XVII век – тема, която тепърва предстои да бъде разработвана в българската историография.

Досега няма публикувани османски монети от района на днешния град Девня, което прави представените в настоящата работа находки важен източник за историята на околните земи през Османската епоха.

КАТАЛОГ

Сектор Базилика
Мехмед III (1595 – 1603)
Акчета
Охрид

1. **Л.** В центъра Mehmed. Около него кръгов надпис Sultan bin Murad Han
 О. Надпис в три реда.
 Azze nasrūhu
 Duribe
 Ohri/ [1003]
(Srećković 2007, 80 – 81; Damali 2011, 1259 – 1260).
 AR, 10 – 11 мм, 0, 32 г. ПИН 270, кв. XXX-2; кота 21,79 м.

Ерзурум или Халеб? (Алено)

2. Частично изтрита, с отчупена периферия.
 Л. Надпис в три реда.
 [Sultan]
 Mehmed bin
 Murad [Han].
 О. Надпис в три реда.
 Azze nasrūhu
 Duribe
 Erzurum/Haleb
(Srećković 2007, 44 – 45, 50 – 51; Damali 2011, 1209 – 1210, 1222 – 1223).
 AR, 10 – 11 мм, 0, 25 г. ПИН 53, кв. XXIX-23; кота 22,81 м.

Сектор 2
Втората половина на XV – XVII век
Фалшификат на акче
Белград или Новар (?)

3. Лошо запазена и отчупена.
 Л. Неясно.
 О. ... Belgrad/Novar? ...
 Æ; Размери: Д. 9 – 10 мм. Т. 0, 26 г. ПИН 6, рампа.

Сектор Битова канализация**Махмуд II (1808 – 1839)****Cedid 20 пара*****Кустантиние*****4.** Силно огъната и пропукана.**А.** Туграта на султана.**О.** Надпис в четири реда:

27

Duribe fi

Kostantiniye

1223.

(Damalı 2014a, 30-K-G23c-27).

Bill., 17 – 20, 5 мм, 1, 60 г. ПИН 434, между шахтата на колектор „Б“ и шахта „А“, дълбочина 1,80 м.

Абдул Меджид (1839 – 1861)**10 пара*****Кустантиние*****5. А.** Туграта на султана. Под нея цифрата 21.**О.** В центъра е представен номиналът на монетата – 10. Около него кръгов надпис *Azze nasrühü duribe fi Kostantiniye 1255***(Damalı 2014b, 31-K-M3-21).**

Æ, 27 мм, 4, 93 г. ПИН 433, между шахта „А“ и шахта № 1, дълбочина 0,80 м.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

Върбанов, Русев, Митев под печат: В. Върбанов, Н. Русев, Н. Митев. Монетите от разкопките на Сексагинта Приста, под печат [V. Varbanov, N. Rusev, N. Mitev. Monetite ot razkopkite na Seksaginta Prista, forthcoming].

Кръстев 2015: К. Кръстев. Политически и икономически аспекти на кризата в Османската империя в периода 1585 – 1648 г. (по нумизматични данни). Шумен, 2015 [Krastev 2015: K. Krastev. Politicheski i ikonomicheski aspekti na krizata v Osmanskata imperia v perioda 1585 – 1648 g. (po numizmatichni danni). Shumen].

Damalı 2011: A. Damalı. Osmanlı Sikkeleri Tarihi. Vol. IV. Istanbul: Nilufer Damalı Eğitim, Kultur ve Çevre Vakfı, Istanbul, 2011.

Damalı 2014a: A. Damalı. Osmanlı Sikkeleri Tarihi. Vol. VIII. Istanbul: Nilufer Damalı Eğitim, Kultur ve Çevre Vakfı, Istanbul, 2014.

Damalı 2014b: A. Damalı. Osmanlı Sikkeleri Tarihi. Vol. IX. Istanbul: Nilufer Damalı Eğitim, Kultur ve Çevre Vakfı, Istanbul, 2014.

Nicolae 1993: E. Nicolae. Imitations et contrefaçons des aspres ottomans en Roumanie (fin du XVe-début du XVIe siècle). – In: PROCEEDINGS of the XIth International Numismatic Consress, Louvain-la-Neuve, 1993, 305 – 307.

Schindel 2011: N. Schindel. Some Contemporary Forgeries of Akçes of the Ottoman Sultan Murad IV (1623 – 1640). – JONS, 208, 2011, 18 – 19.

Pfeiffer-Taş, Schindel 2013: Ş. Pfeiffer-Taş, N. Schindel. The Beğın Coin Hoard and Ottoman Monetary History in the Late 16th/Early 17th Century. – Journal of the Economic and Social History of the Orient. Vol. 56, 653 – 671.

Srečković 2007: S. Srečković. Akches. Volume V (Mehmed III – Mustafa I, 1003 – 1032 AH). Belgrade, 2007.

Uslu, Beyazit, Kara 2010: K. Uslu, M. Beyazit, T. Kara. Ottoman Empire Coins Series, 2nd Book (1687-1839) AH 1099-1255. Istanbul, 2010.

OTTOMAN COINS DISCOVERED DURING ARCHAEOLOGICAL FIELD RESEARCH IN THE TOWN OF DEVNYA

Christo KOUZOV, Nevyan MITEV

SUMMARY

During field research in the archaeological reserve “Marcianopolis” over the past three decades, five coins minted by Ottoman rulers were discovered. Two are copper, one is billon, and the other two are silver.

The earliest issues chronologically are two akçe of Sultan Mehmed III (1595 – 1603), minted in the mints of Ohrid and Erzurum or Haleb (Aleppo ?). In general, this sultan's coins are common in Bulgarian lands, and our specimens supplement the known quantity.

One copper issue dates from the second half of the 15th – 17th century. The metric data correspond to those of the silver akçe. From what is visible, an attempt can be made to identify the mint, probably Belgrade or Novar. We assume that this is a fake akçe. Such specimens are known from Ottoman coinage. Similar specimens are seldom mentioned in Bulgarian historiography.

The other copper coin (10 para) was minted by Sultan Abdülmecid I (1839 – 1861) in the capital's mint. In 1840, he introduced a coinage reform, which remained under the name “Tashih-i Sikke” – the minting of issues began with new machines imported from London.

The last coin is the “cedid” (20 para), from the Constantinople mint of Sultan Mahmud II (1808 – 1839). The density of silver in these issues is only 17%, and therefore we believe that it is more correct to consider them as billon coins.

The coins from Devnya are few, but they still show that there was some intensity of circulation in the settlement during the Ottoman period. From a numis-

matic point of view, the most interesting are the specimens of Mehmed III, as well as the forgery of akce from the 15th – 17th century – a topic that has yet to be developed in Bulgarian historiography.

No Ottoman coins from the area of the present-day town of Devnya have been published so far, making the finds presented in this work an important source for the history of the surrounding lands during the Ottoman era.